ספר הקנה — סוד נזקי קרן ונזקי שן ורגל

סוד נזקי קרן ונזקי שן ורגל.

וגם אמר לדון בנזקי קרן הוא שנאמר כי יגח שור איש ובריית‍א היא האומרת פתח הכתוב בנגיפה דכתיב כי יגוף וסיים בנגיחה דכתיב או נודע כי שור נגח הוא לומר זו היא נגיפה זו היא נגיחה, ומ"ש גבי אדם דכתיב כי יגח ומ"ש גבי בהמה דכתיב כי יגוף ומשיב אדם דאית ליה מזלא כתיב כי יגח בהמה דלית לה מזלא כתיב כי יגוף, וקמ"ל שור מועד לאדם הוי מועד לבהמה מועד לבהמה לא הוי מועד לאדם.

אל"ר אמור לי האיך מורה מלת יגח במזלא וכי יגוף במקרה.

אל"ב הקב"ה אמר למשה הנה אנכי שולח מלאך לפניך ובכל מקום שאמר מלאך הוא מלאך הממונה על המקרה ומדקדק לשלם אפי' כחוט השערה וזהו מקרה, ואמר משה אל תתננו תחת המקרה וזהו אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה כלומר פניך אינם עולים אלא ברשות המזל והמזל מעביר עון ופשע וע"כ כתב הקב"ה לגבי אדם כי יג"ח עולה אהי"ה הנקרא מזל וכן במ"ק מה שעולה זה עולה זה, אבל מלת יגף עולה במלאך כלומר במלאך הממונה על המקרה וכן במ"ק מה שעולה זה עולה זה והם אמת ודבריהם אמת והכל יוצא מלפניו בדין ובצדק:

וגם אמר לדון בנזקי שן ורגל הוא שאמר כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר ברייתא היא האומרת ושלח זו הרגל שנאמר משלחי הרגל השור והחמור ובער זו השן וכן הוא אומר כאשר יבער הגלל עד תומו, רבונו דעלמא ולמה לא נאמר ושלח זה השן כענין ושן בהמות אשלח בם ותו ושלח ובער ל"ל יכתוב בפירוש רגל ויבא השן מק"ו ומה רגל שאין הנאה להזיקה חייב שן שיש הנאה להזיקה לא כ"ש.

אל"ב סתום פיך דאי כתיב רגל ה"א רגל היזיקו מצוי תאמר בשן שאין היזיקו מצוי.

אל"ר ולמה העלימו הכתוב, אל"ב דע לך ששן ורגל רומזים בדברים הקשים המזיקים כענין רגל השור ושן בהמות אשלח בם וכאשר יגרמו עוונות ישראל ויזיקו בשדה הוא שדה מלא כל טוב וכל טוב אדוניו הקב"ה מחזיר השפע והטוב הראוי לצאת בחוץ ואינו יוצא ונשאר בשדה אשר ניזק הוא שנאמר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם להשלים החסרון, וע"כ לא כתב בפירוש כדי ללמוד מדבריהם הרמזים, וע"כ משלם נזק שלם כי הזיק במקום שלם, ואינו כן בנזקי קרן ותולדותיו שהן נשיכה ובעיטה וכיוצא בהן שמשלם חצי נזק בכל ענין, הוא ברייתא שאומרת שור תם שוה מאתיים שנגח לשור שוה מאתיים והנבלה שוה עתה חמשים זוז זה נוטל חצי החי שהם ק' וזה נוטל חצי החי שהם ק' וגם את המת יחצון וזה נוטל כ"ה וזה נוטל כ"ה נמצא מה שהזיק במיתה פורעין המזיק והניזק, שקודם שהמיתה היתה שוה מאתיים ועתה אחר שהומתה שוה נ' נמצא ההפסד ק"ן ומאחר שזה לוקח קכ"ה וזה לוקח קכ"ה א"כ זה מפסיד ע"ה עד מאתיים שהיתה שוה הבהמה שלו וזה מפסיד ע"ה עד תשלום מאתיים ששוה הבהמה שלו נמצא המזיק והניזק כ"א מפסיד חצי נזק שהזיק המיתה, ואמר ר' יודא יכול שור שוה מנה שנגח שור שוה חמשה ואין הנבילה שוה כלום יכול זה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל חצי החי וחצי המת ובמקום שהיה הניזק שוה חמשה יקח עתה חמשים וחצי המת, ומשיב אמרת וכי מועד למה יצא להחמיר עליו או להקל עליו הוי אומר להחמיר עליו ומה מועד חמור אינו משלם אלא מה שהזיק תם הקל לא כ"ש.

ואמר ר' יודא יכול שור שוה חמשה שנגח שור שוה מנה והנבילה שוה עתה חמשים יכול שיטול כל אחד חצי החי וחצי המת א"כ החוטא המזיק נשכר, שבמקום חמשה לוקח מהמת כ"ה ומהחי ב' וחצי נמצא שהמזיק נשכר ואמרה התורה במועד שלם ישלם בעלים משלמים ואין בעלים נוטלין, דאי לאו שלם ישלם במועד שור שוה מנה

שנגח שור שוה חמשה והשביחה הנבילה ושוה עתה חמשים שקיל נמי ניזק בשבחא ואומר שלם ישלם בעלים משלמין ואין בעלים נוטלין, דע דדינא הכי הוא דתם חצי נזק שנאמר וכי יגוף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון ל"ש בהמה ול"ש חיה ועוף.

ותניא שור תם שהזיק עד שלא עמד בדין ומכרו מכור הקדישו מוקדש שחטו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי משעמד בדין לא עשה ולא כלום ואם קדמו שני בעלי חובות והנהיגוהו בין שהזיק עד שלא חב בין שחב עד שלא הזיק לא עשה ולא כלום לפי שאינו משתלם אלא מגופו.

א"ל ר' בעיקר אינם מדברים יכתוב וכי יגח שור את שור ומת ידעינן דמשני בני אדם הוו ומכרו את השור החי וחצו את כספו למה לי דמוגם את המת יחצון נפקא דגם את החי יחצון, ותו אי רצה הקב"ה לתם חצי נזק ילמדהו בפירוש אלא מדכתב וחצו יחצון רצונו שלעולם יהא כך ל"ש מזיק נשכר ול"ש ניזק נשכר וחוק המלך הוא ואין נותנין אות על החוקים, ועוד שור כתיב חיה ועוף מנא לן, וכ"ת דיבר הכתוב בהווה במקום דאיכא חסרון ידיעה לא אמרינן דיבר בהווה אלא אמרינן יהא מונח עד שיבא אליהו שהשם אינו מדבר בהווה בכל מילי.

אל"ב הכוונה כך שור שהוא איש ששמח ורענן רננות של שטות ושל יין ולא חסום פיו ולשונו ובא בשור לא תחסום שור בדישו וזה שהומת הרג אחד מקרוביו בלא עדים והתראה וזהו את שור רעהו וזמנו המקרה והרגו כי גואל הדם הוא, והנה הרג שלא כדין ולכן גולה וזהו ומכרו את השור החי שלא הרג בעדים והתראה להמיתו ודן אותו כשוגג ועל שהמית שלא כדין פורע חצי נזק והמת שהמית ולא נתחייב הריגה חצי נזק, והנה ב' השוורים שניהם רשעים וחייבים לכן אינו נוטל לא פחות ולא יותר מחצי נזק וברוך אשר לו נתכנו עלילות ונתנם תחת המקרה ונעשה דינם ואין זה הדין במועד, ובאמת התם בין שפיחת על הנזק בין ששבח המזיק והניזק בשוה חולקים כענין וחצו יחצון לר' יודא, ובמועד הוא אומר או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום דנגח בג' ימים ג' נגיחות והתרו בו בכל נגיחה ונגיחה בפני ב"ד ולא שמרו ונגח פעם ד' שלם ישלם שור תחת השור דהוא נזק שלם והמת יהיה לו לניזק ששמין אותו כמה שוה ומשימין בחשבון ופורע משם ואילך עד תשלום נזק שלם, א"ל ר' מנא לך דהתראה ג' ימים בעינן, א"ל ר' יודא הוא דאמר משום אביי תמול חד מתמול תרי שלשום תלתא ולא ישמרנו בנגיחה רביעית, אלא רבא פליג עליה ואמר תמול מתמול חד שלשום תרי ולא ישמרנו ג' חייב ורב נחמן הוא שאמר הלכה כר' יודא במועד.

אבעיא להו ג' ימים דקתני לייעודי תורא או לייעודי גברא מאי נ"מ כגון דאייתי תלתא כיתי סהדא בחד יומא וגו' ת"ש אין השור מועד עד שיעידו בפני בעלים ובפני ב"ד, ב"ד ולא בעלים אינו נעשה מועד, א"ל ר' משנה היא אומרת שור של ישראל שנגח לשור של הקדש ושל הקדש שנגח לשור של ישראל פטור שנאמר שור רעהו ולא של הקדש ור' שמעון בן מנסיא הביא ברייתא שור של הקדש שנגח שור של הדיוט פטור ושל הדיוט שנגח שור של הקדש בין תם בין מועד חייב נ"ש, ומקשה אי רעהו דוקא דהדיוט כי נגח דהקדש נמי יפטור ואי רעהו לאו דוקא דהקדש כי נגח דהדיוט נמי יחייב וכ"ת לעולם קסבר רעהו דוקא ומיהו דהדיוט כי נגח דהקדש מ"מ חייב משום דאתי בק"ו ומה הדיוט דהדיוט מחייב הדיוט דהקדש לא כ"ש דמחייב ומקשה ואמאי נזק שלם נימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה לשם חצי נזק אף כאן חצי נזק, א"ל הכל היו בכלל לנזק שלם פרט לך הכתוב רעהו גבי תם לומר רעהו הוא דתם משלם חצי נזק ומועד נ"ש אבל דהקדש אף תם משלם נ"ש, רבונו דכ"ע ראה הפוכי תהו שעושים ואימא מדאיצטריך הדיוט דהדיוט חייב ש"מ הדיוט דהקדש פטור דאי ס"ד אפי' הדיוט דהקדש חייב לישתוק מרעהו וכ"ת ה"א הקדש דהדיוט חייב א"כ במה יפה כח הקדש מהדיוט: